

DYNAMIZACJA PROCESÓW CYWILIZACYJNYCH, WARUNKIEM TRANSFORMACJI WSPÓLCZESNEJ UKRAIŃSKIEJ I POLSKIEJ SZKOŁY

Olga CHYŻNA¹, Fabian ANDRUSZKIEWICZ^{2*}

¹ Narodowy Pedagogiczny Uniwersytet, Kijów, Ukraina; khyzhna@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8740-2533

² Uniwersytet Opolski, Opole; fabian@uni.opole.pl, ORCID: 0000-0001-5318-3793

* Korespondencja

Streszczenie: Celem prezentowanego artykułu jest określenie transformacji współczesnej szkoły na Ukrainie i w Polsce w kontekście zmian cywilizacyjnych. Wskazano czynniki, które mogą przyczynić się do jej powstania, rozwoju, a także zasugerowano zmianę podstawowych aspektów polskiej i ukraińskiej edukacji w celu sprostania wymaganiom współczesnego świata. Współczesne przemiany edukacyjne winny opierać się na strategii, opartej na procesie uczenia się na przestrzeni całego życia. Artykuł ma także na celu ukazanie znaczenia systemu edukacyjnego jako zjawiska społecznego, podkreśla się znaczenie projektowo-technologicznej kultury nauczyciela w kontekście wprowadzania reform edukacyjnych.

Słowa kluczowe: procesy cywilizacyjne, szkoła, nauczyciel, ewaluacja, kultura projektowo-technologiczna.

DYNAMIZATION OF CIVILIZATION PROCESSES, A PREREQUISITE FOR THE TRANSFORMATION OF MODERN UKRAINIAN AND POLISH SCHOOLS

Abstract: The aim of the presented article is to determine the transformation of the modern school in Ukraine and Poland in the context of civilization changes. Factors that may contribute to its creation, development, and suggested changes in the basic aspects of Polish and Ukrainian education in order to meet the requirements of the modern world were indicated. Contemporary educational changes should be based on a strategy based on the learning process throughout life. The article also aims to show the importance of the educational system as a social phenomenon, emphasizing the importance of the teacher's project-technological culture in the context of introducing educational reforms.

Keywords: civilization processes, school, teacher, evaluation, design and technology culture.

Wstęp

Procesy cywilizacyjne, polegają na ciągłym polepszaniu, unowocześnianiu otaczającego nas świata, są to procesy które „adamowe plemię” przechodziło od początku istnienia świata. Z każdą epoką, z każdym wiekiem ludzkość doskonaliła sobie byt i życie na tym świecie, jednakże apogeum zmian cywilizacyjnych przypada na wiek XX i XXI. Jest to okres, w którym najszybciej rozwijają się i zachodzą procesy cywilizacji, a w szczególności rozwój przemysłu, techniki, nauki, kultury, ochrony środowiska, higieny, praw człowieka i ich przestrzeganie.

Początek trzeciego tysiąclecia, owładnięty rewolucją informacyjną, zorientowaną na kulturowe procesy, na poszukiwanie człowieka świadomego własnych granic, jego ekspansji na kulturę, charakteryzuje się globalną potrzebą zapewnienia humanitarnych środków dialogu ze światem i z samym sobą. Na cywilizacyjne wyzwania, społeczność międzynarodowa odpowiedziała naukowo-pedagogicznymi projektami (np. „Edukacja na przestrzeni całego życia”), określonymi w deklaracji Międzynarodowej Organizacji Pracy, Rady Europy, opracowanymi na potrzeby tworzenia sieci nowych mediów (The New Media Consortium – NMC) przy udziale Stowarzyszenia EDUCAUSE w ramach inicjatywy EDUCAUSE Learning (2018).

Na obecnym etapie rozwoju społeczeństwa ukraińskiego i polskiego, w zakresie restrukturyzacji i poprawy jakości pracy szkoły a tym samym kształcenia, niezbędna jest między innymi aktywne poszukiwanie nowych metod szkolenia wysokiej jakości specjalistów, zdolnych wziąć na siebie odpowiedzialność wychowania młodego pokolenia, zdolnego do działania w warunkach zmieniającej się rzeczywistości.

Według W. Becha, w warunkach współczesnych, osoby posiadające wiedzę oraz niezbędne kwalifikacje, otrzymują lepsze wynagrodzenie za swą pracę, od wartości minimalnych do poziomu dochodów monopolistycznych (Bech, 2009).

Rozwój edukacji na Ukrainie i w Polsce wyznacza zakres zadań strategicznych przebudowy systemu oświaty, jako podstawy osobowości, społeczeństwa i państwa. Najważniejsze aspekty polityki edukacyjnej powinny zawierać: aktywną naturę systemu edukacji w społeczeństwie; priorytet wartości ludzkich; humanizację i liberalizację edukacji; koordynację edukacji i nauki; demokratyzację procesu dydaktycznego; organiczne połączenie edukacji z kulturą narodową, historię, tradycje ludowe; spełnienie wymagań edukacyjnych wszystkich mniejszości narodowych; integrację z globalnego systemu edukacyjnego; integralność i ciągłość działań edukacyjnych. Kształcenie w tym rozumieniu, jawi się jako główny czynnik pomyślnej samorealizacji osobowości, jej aktywności, twórczości, wolności. Na jego rozwój, praktycznie we wszystkich krajach, zwraca się szczególną uwagę (Andruszkiewicz, 2014).

Twórcy raportu Polskiej Akademii Nauk „Polska 2050”, określają trzy scenariusze możliwego rozwoju Polski na tle światowych megatrendów i rozwijających się a nie-

kontrolowanych i niekanalizowanych czynników endemicznych. Obok scenariusza realistycznego i optymistycznego, w których nie przywiązuje się jednak szczególnej wagi do procesów demokratyzacyjnych, pojawia się trzeci scenariusz określany jako zagrożenie. Wpisuje się weń możliwość rozwoju ruchów protestów społecznych albo terrorystycznego anarchizmu rewolucyjnego, które będą sprzyjać pojawieniu się kierunków neototalitarnych czy neofaszystowskich. Pozbawiona szans pracy młodzież bardzo łatwo daje się nabrać na hasła typu „stać nas na więcej, tylko zarezerwujmy Polskę dla prawdziwych Polaków”(Raport Polska 2050).

Współczesny poziom edukacji, ukierunkowany jest na holistyczne, systematyczne rozpatrywanie różnych aspektów formowania osobowości, wymaga od badacza przemyślenia teoretycznych doświadczeń związanych z naukami pokrewnymi. Dlatego też sama edukacja powinna mieć na celu nie tylko podniesienie poziomu kształcenia, ale także kształtowanie nowej formy intelektu, innego sposobu myślenia. W szczególności filozofia tworzy nowy pogląd na edukację jako fenomen kultury i uważa kulturę za zjawisko istniejące na zasadach powiązania czasu oraz „dialogu kultur” (W. Andruszczenko, W. Bech, M. Bachtin, W. Bibler, A. Bogaj, I. Ziaziun, B. Kedrov, S. Klepko, J. Kunikowski, S. Kwiatkowski, M. Szymański i inni).

Celem niniejszego artykułu jest opracowanie i uzasadnienie współczesnych trendów w modernizacji szkoły na Ukrainie i w Polsce.

Dylematy reformy edukacyjnej na Ukrainie „Nowa ukraińska szkoła”

W dobie dzisiejszych przekształceń problem stanowi to, że dzisiaj trudno trafić jest z ofertą edukacyjną do młodego pokolenia, ponieważ środki przekazu są czasami zbyt stare, nieaktualne, że zamiast zachęcać do czegoś, to się od tego odstręcza – zatem oferta po prostu jest niedopasowana do potrzeb, aspiracji, stylu życia, a więc także stylu ekspresji najmłodszych uczestników i też twórców kultury.

Szkoła jest przeważnie obrazem władzy dorosłych nad młodymi, gdzie zarówno przestrzeń, jak i czas oraz relacje międzyludzkie władzy takiej podlegają. Praktyka codziennego życia w szkole jest wyznaczana przez dyscyplinowanie czasu: dzwonek, rytm lekcji i przerw, kara za spóźnienia; przestrzeń: klasa lekcyjna, katedralność, usytuowanie nauczyciela wobec uczniów, wywoływanie na środek do odpowiedzi i tysiące odbywających się w szkole społecznych praktyk kontroli. Nauczyciel sprawuje tu najbardziej subtelną (a przez to niebezpieczną) z form władzy – mikrowładzę: rozproszoną i mało uchwytną nad szczegółami i detalami, mikroelementami codziennego życia. Stosuje metody, których nie rozumie lub nie chce ich zmienić, ale są wykorzystywane przez kolegów. A. Kamiński zauważa, że nawet „najlepsza metoda – w rękach człowieka obojętnego lub niezdolnego nic nie daje; gorzej – daje

wyniki mizerne. Dopiero w człowieku, który się jakąś metodą zainteresuje, zrozumie ją, ogrzeje swym sercem i ożywi wyobraźnią, powstaje ożywienie się martwej konstrukcji: metoda staje się wówczas czynnikiem twórczym, zdolnym wywołać oddźwięki w innych sercach i umysłach" (Kamiński, 1966).

Wiedza naukowa porządkuje i podporządkowuje myślenie uczniów podczas lekcji, jednak w czasie przerw mają oni możliwość powrotu do własnych metod doświadczania świata – sami wybierają tematy rozmów, a ich treść oraz używane style interpretacji odzwierciedlają rzeczywiste poglądy, z nutą emocji własnych, a nie narzuconych. Szkoła powinna być miejscem, gdzie na młodego człowieka czeka przygoda intelektualna, wyzwanie, a w rzeczywistości jest miejscem ciszy, bierności i marnowania własnego talentu (Anonim, 14.05.2015). Skuteczność procesu dydaktyczno-wychowawczego zależy więc w głównej mierze od osobowości nauczyciela, której siła oddziaływania jest proporcjonalna do jego życzliwości wobec uczniów i przywiązania do pracy.

Według K. Abulchanowej-Slowskiej, „biorąc pod uwagę osobowość, jako stabilny system typowy dla jej relacji, wierzy ona w szeroki rozwój osobowości, tylko dobrze połączony z głównymi relacjami, które są stosunkowo stabilne, stanowią „rdzeń” osobowości. Zmiana osobowości w procesie jej życiowej działalności, odbywa się pod wpływem czasu, okoliczności i „krytycznych”, „powtarzalnych” wydarzeń w życiu człowieka, tak i pod wpływem rozwoju zasadniczych sił samego podmiotu” (Abulchanowa-Slowska, 1980).

Różnorodność, wielość dróg sposobów poznawania świata jest w szkole nieobecna. Własne doświadczenia uczniów, ich intuicja, przekonania, przeświadczenia, przesady, wiedza o świecie zawarta w baśniach, legendach, przysłowiach ludowych czy też w bliskiej młodzieży muzyce rockowej nie pojawiają się w szkole lub są obecnie bardzo rzadko.

Ukraińska szkoła próbuje się zmieniać, jednak jest to proces żmudny i często zatrzymywany przez sam rząd, który powinien dążyć do rozwoju, a skupia się na rzeczach, które nie wymagają zmian lub nie są to zmiany, które muszą być wykonane tu i teraz.

W latach 1989-2015 miały miejsce fundamentalne transformacje strukturalne i jakościowe w systemach oświatowych, a mianowicie:

- 1) pozbawienie (osłabienie) monopolu państwa na prowadzenie powszechnej edukacji,
- 2) uznanie praw uczniów (i/lub ich rodziców) do wyboru własnych dróg edukacyjnych czy placówek oświatowych,
- 3) częściowa decentralizacja w zakresie kierowania i zarządzania systemem oświatowym.

W polityce reform oświatowych można odczytać „macierz dylematów”, która odzwierciedla alternatywy postkomunistycznej transformacji ze względu na zderzenie się ze sobą, z jednej strony procesów ciągłości i odchodzenia od przeszłości, z drugiej strony zachowania stabilności i wprowadzania pożądanych zmian (Birzea, 1996).

Rumuński badacz reform szkolnych Cesar Birzea, analizując procesy reform w państwach środkowej i wschodniej Europy, przechodzących transformację zwrócił uwagę na następujące teorie: samoregulacji lub teoria równowagi; konfliktu; zależności oraz rewolucji (Birzea, 1996).

W oparciu o koncepcje Reformy edukacyjnej na Ukrainie „Nowa ukraińska szkoła”, podejmuje się działania mające na celu modernizację ukraińskiego systemu edukacji, gdzie głównym celem jest zwiększenie jego konkurencyjności, poprawa jego jakości, poprawa systemu zarządzania edukacją oraz zapewnienie dostępności.

„Nowa ukraińska szkoła” jest kluczową reformą Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy, jej głównym zadaniem jest stworzenie szkoły, w której nauka będzie przyjemnością i która da uczniom nie tylko wiedzę, tak jak jest obecnie, ale także umiejętność zastosowania jej w życiu. „Nowa ukraińska szkoła” to szkoła, która jest przyjazna dla uczniów, tutaj słuchają swoich myśli, uczą się krytycznego myślenia, nie boją się wyrazić swojej opinii i są odpowiedzialnymi obywatelami. Jednocześnie rodzice mogą przychodzić do szkoły, współpracować ze swoimi pociechami, pomagać im w wykonywaniu pewnych zadań na zasadzie współpracy i wzajemnego zrozumienia (Bibik, 2017).

Jednak problem z wprowadzeniem założeń reformy edukacyjnej w życie – to nie jest tylko problem edukacyjny, ale społeczno-polityczny. Jego źródłem jest to, że ukraińska władza i struktury polityczne na szczycie i na poziomie podstawowym nie robią nic, aby zapewnić, jak najmniejszy wpływ przeciwników założeń nowych reformy. Wyobrazić sobie można, jakimi samochodami jeździliby Ukraińcy, gdyby wpływ lobbystów Avtozaza nie został zniszczony?

W edukacji publicznej zapotrzebowanie społeczne zwykłych obywateli na format nowej jakości nie jest tak duży, dla lokalnych menedżerów wystarczy, aby ich dzieci miały jedną lub dwie lokalne ekskluzywne instytucje edukacyjne, a dla wyższych warstw i zamożnych firm – zagraniczne licea, kolegia lub uniwersytety. Niższe klasy nie mają znacznego wpływu na strategiczną potrzebę systemowych zmian w edukacji, a na samym szczycie i tak ich nie bierze się pod uwagę.

W tym świetle reforma oświaty w Polsce i na Ukrainie jawi się jako radykalna zmiana wszystkich elementów i instytucji tego systemu, wiąże się z demokratyzacją, deregulacją i regionalizacją szkół, a tym samym wzmacniając trend ku ich autonomii.

Według Z. Kwiecińskiego, wszystkie reformy centralistyczne, odgórne, typu „top-down”, określane też mianem „epidemii sterowanej”, wymagają spełnienia kluczowych warunków dla ich powodzenia. Źle przygotowana i wdrażana ustrojowa reforma szkolna skutkuje nie tylko jej negatywnym odbiorem przez najważniejszy czynnik, jaki stanowią nauczyciele, ale też oporem czy działaniem ją sabotującym. W pewnym sensie reakcje oporu wobec zmian są normalnym, nieodłącznym, organicznym składnikiem szerszej sytuacji, którą nazywamy sytuacją zmiany (Schulz, 1996).

Propozycja ewaluacji systemu polskiej szkoły

W ukraińskiej i polskiej szkole, w dobie dzisiejszych czasów jest jeszcze dużo do zrobienia; jednakże ostatecznie zmiany w Polsce i na Ukrainie w prawie oświatowym i szkolnictwie wyższym, dobitnie świadczą o tym, iż systemy edukacyjne otwierają się już na ucznia, na jego rozwój osobowy, na jego kreatywność i indywidualność.

Ewaluacja jest częścią procesu podejmowania decyzji. Obejmuje wydawanie opinii o wartości działania poprzez systematyczne, jawne zbieranie i analizowanie o nim informacji w odniesieniu do znanych celów, kryteriów i wartości.

Propozycja systemu ewaluacji dla polskiej szkoły, oparta na systemie francuskim, zakłada ciągłą, zorganizowaną, systematyczną ewaluację. Mogą jej podlegać wszelkie zachowania ucznia, jego potencjalne możliwości, postawy, blokady w rozwoju. Nauczyciel staje się w tym systemie Naczelnym Sędzią i Kontrolerem, który ocenia zawsze, wszędzie i wszystko – nie tylko poziom wykonania zadań, nauczyciel diagnozuje trudności w uczeniu się, prognozuje również dalszy przebieg kariery szkolnej ucznia.

W tym rozumieniu ewaluacji zakłada się, że rozwój każdego ucznia, każdego studenta jest:

- liniowy, czyli jest prostym przyrostem pożądanej umiejętności, sprawności, postawy,
- identyczny lub podobny dla wszystkich, więc można go mierzyć, porównywać i standaryzować.

Interesującym przykładem, który pozytywnie wpływa na rozwój współczesnej szkoły i na nowoczesny charakter praktyki edukacyjnej, jest zagadnienie oceniania. Problemowi oceny szkolnej przypisuje się w świetle założeń reformy oświaty w Polsce ogromne znaczenie. Pojawił się nawet nowy termin: „ewaluacja”. Jest to systematyczne badanie wartości albo cech konkretnego programu, planu, działania (eksperymentu) bądź obiektu (programu komputerowego, programu nauczania, rozwiązania technicznego) z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu jego usprawnienia, rozwoju lub lepszego zrozumienia.

Jeśli zatem, współczesne szkoły i inne placówki oświatowe nie rozpoczęły procesu transformacji w kierunku „nowoczesności”, w kierunku pluralistycznego środowiska, to nie są w stanie do końca sprostać oczekiwaniom wynikającym z tak pojmowanej cywilizacji i jej uwarunkowań, i nie mają innego wyjścia, jak szybko się do tego procesu zabrać.

Szczególnie aktualną staje się kwestia formowania projektowo-technologicznej kultury przyszłego nauczyciela, która jest ściśle związana z tworzeniem wspólnej kultury. Dynamizacja procesów społecznych, powodująca rozwój procesu naukowo-pedagogicznego doprowadziła do opracowania koncepcji kształcenia kultury projektowo-technologicznej, która łączy nauki przyrodnicze, naukowo-techniczne, technologiczne oraz humanistyczne, oraz ujawnia sposoby ich zastosowania w różnych sferach życia ludzkiego i zapewnia praktyczne ukierunkowanie kształcenia ogólnego.

Kształtowanie projektowo-technologicznej kultury nauczyciela w kontekście wprowadzenia reform edukacyjnych

Kultura projektowo-technologiczna nauczyciela ma swój specyficzny, integracyjny charakter i działa jako kluczowa kompetencja współczesności – jest to zdolność do prawdziwego działania życiowego, rodzaj praktyki życiowej”, kwalifikacyjnej cechy indywiduum, podjętej w momencie włączenia się jej w dowolne działanie.

Konieczność wyjaśnienia pojęć „projekt”, „projektowanie”, „model”, „modelowanie”, „konstruowanie” wiąże się z pewną niekonsekwencją w ich konceptualnej interpretacji w praktyce społecznej, pedagogice, metodologiach, które obserwuje się dzisiaj. Analiza ta pozwala stwierdzić, iż główne założenia dotyczące budowania kultury projektowo-technologicznej przyszłych nauczycieli szkoły są uniwersalne, zarówno dla działalności naukowo-badawczej, pedagogicznej, społeczno-kulturalnej, jak i dla działalności projektowo-technologicznej.

Obecnie projektowanie staje się decydującą cechą stylistyczną w naszej świadomości i we wszystkich sferach życia, integralną częścią kultury. Kultura projektowo-technologiczna gromadzi zdobycze kultury materialnej i duchowej, tym samym stając się warunkiem rozwoju twórczych zdolności człowieka i humanizacji społeczeństwa. Praktyczne budowanie obiektywnego świata jest autoafirmacją człowieka jako inspirowanej i twórczo aktywnej istoty. W tym sensie teza, iż człowiek, przekształcając rzeczywistość, przekształca sam siebie, nabiera fundamentalnego znaczenia.

Teoretyczna analiza faktów naukowych, ich uogólnienie i systematyzacja, a także odwołanie się do wcześniejszych doświadczeń pedagogicznych pozwalają wyróżnić cztery główne nurty: konieczność dopasowania szkoły do wymogów cywilizacyjnych, a w szczególności brania pod uwagę aspektu gospodarczego kraju; potrzebę społeczną dla kształcenia zawodowego nauczyciela nowego pokolenia; wysoki poziom zarządzania tym procesem; zależność kultury projektowo-technologicznej od stopnia wolności zawodowej jednostki, jej twórczej samorealizacji w działalności projektowo-technologicznej, w wyborze przez jednostkę strategii i taktyki; humanistyczna orientacja projektowo-technologicznej działalności nauczyciela.

W procesie rozwijania umiejętności konstruktywnych uczniów w przyszłości, nauczyciel musi rozwiązać cały szereg praktycznych problemów – jak budować, dlaczego tak a nie inaczej, w jakiej kolejności wykonywać zadania itp. Podczas rozwiązywania tych problemów u dziecka powstają wstępne wyobrażenia o przestrzeni, zmienności relacji przestrzennych, ruchy powodujące zmiany w lokalizacji obiektów itp. Ta aktywność jest nie tylko ekscytująca, ale także przynosi ogromne korzyści.

Jednym ze sposobów kształtowania umiejętności konstruktywnych wśród uczniów jest wykorzystanie przez nauczyciela podczas projektowania elementów LEGO, co pozwala zrealizować między innymi następujące zadania:

- stworzenie integralnego systemu idei dotyczących świata (o świecie ludzi, przyrody, rzeczach),
- uzyskania przez uczniów elementarnej wiedzy z zakresu podstaw matematyki, fizyki, mechaniki,
- nauczania młodych uczniów podstaw techniki i metod projektowania,
- rozwijanie umiejętności ogólnych,
- rozwijania zdolności motorycznych, tworzenie wzrokowej koordynacji ruchów, prawidłową postawę,
- stworzenie warunków do aktywnego rozwoju wszystkich procesów umysłowych, w szczególności konstruktywnego myślenia; wyobraźni reprodukcyjnej i twórczej; pamięci graficznej itp.,
- kształtowanie wartości moralnych i etycznych,
- rozwijanie takich podstawowych cech jednostki, jak niezależność, celowość, wytrwałość i kreatywność (Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy, 12.10. 2018).

Podczas korzystania z LEGO, konstruktor w szkole podstawowej uczy dzieci, percepcji zmysłowej od podstaw, umiejętności technicznych i graficznych w działaniach projektowych, podstawowych umiejętności orientacji w przestrzeni, rozwija również umiejętności motoryczne rąk. Młodszy uczniowie aktywnie wzbogacają słownictwo, uczą się pracować w zespole, bawią się razem w edukacyjne gry z podziałem na role społeczne (Anonim, 12.10.2018).

W swojej jedności, zasady budowania kultury projektowo-technologicznej przyszłych nauczycieli zapewniają integralność i dynamikę tego procesu. Realizacja wyżej wymienionych zasad daje podstawy do określenia nie tylko strategii i taktyki, ale także do spełnienia warunków psychologicznych i pedagogicznych oraz organizacyjnych i metodologicznych dla kształtowania kultury projektowo-technologicznej przyszłych nauczycieli, tym samym czyniąc szkołę zdolną funkcjonować w zmieniającej się rzeczywistości.

Podsumowanie

Celem transformacji polskiej i ukraińskiej szkoły, jest stworzenie warunków dla rozwoju osobowości i twórczej samorealizacji każdego obywatela, wychowanie młodego pokolenia ludzi, zdolnych efektywnie pracować i uczyć się na przestrzeni całego życia, rozwijać i wzmacniać narodową kulturę, jako nieodłączną część społeczności europejskiej.

Przygotowanie zawodowe przyszłego nauczyciela, ściśle związane z transformacją szkoły na Ukrainie i w Polsce, musi przewidzieć proces indywidualnego ukierunkowania osobowości, a mianowicie: a) ustanowienia i uświadomienia własnej przestrzeni życiowej, oraz powiązanie jej z celami przyszłych działań edukacyjnych; b) określenie sposobów oceny własnych możliwości zawodowych i uwzględnienie dynamiki ich rozwoju w zakresie wsparcia pedagogicznego i korekty indywidualnego programu szkolenia zawodowego; c) organizacja pracy zawodowo-przygotowawczej w zakresie rozwoju semantycznych orientacji w pracy zawodowej, osobistej samorealizacji i autorefleksji studentów w warunkach zbliżonych do rzeczywistej działalności pedagogicznej; d) wprowadzenie w toku kształcenia zawodowego przyszłych nauczycieli, stopniowej transformacji cech osobowych studentów, określonych przez standard kompetencji nauczyciela, będących wystarczającymi do jego aktywności zawodowej.

Do opisanych wyżej postulatów procesu należą również między innymi: indywidualizacja i rozwój kultury projektowej-technologicznej przyszłego nauczyciela; pedagogiczno-profesjonalnego ukierunkowania całego procesu edukacyjnego; połączenie działalności naukowej i pedagogicznej; społeczno-kulturowe ukierunkowanie działalności pedagogicznej; ciągłość i systematyczność; wyznaczanie celów oraz zaangażowanie nauczyciela w działania innowacyjne.

Bibliografia

1. Andruszkiewicz, F. (2014). *Globalizacyjna koncepcja współczesnych innowacji (filozoficzno-komparatywna analiza modernizacyjnych procesów w edukacyjnych systemach Ukrainy i Polski)*. Kijów: NPU.
2. Bech, W.P. (2009). *Technokrajizm u dyskursji problem wiszczoj szkoły*. Kijów: NPU.
3. Bibik E. (red.). (2017). *Nowa szkoła ukraińska. Przewodnik dla nauczycieli*. Kijów: Wydawnictwo LLC "leiadi, 16.
4. Birzea, C. (1996). Reformní proces ve školství transformujících se zemi střední a východní Evropy. W *Reformy školství ve střední a východní Evropě: Průběh a výsledky*, Ústav pro Informace ve Vzdělávání, Praha.
5. Bogaj, A., Kwiatkowski S., Szymański M. (1998). *Edukacja w procesie przemian społecznych*. Warszawa Instytut Badań Edukacyjnych.
6. Chyżna, O. (2014). Innowacje w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do współpracy z rodzicami uczniów szkoły podstawowej (doświadczenia ukraińskie). W J. Brągiel, B. Górnicka (red.), *Rodzicielstwo w sytuacji dezorganizacji rodziny i możliwości wspomagania rodziców*. Opole: Wyd. Uniwersytetu Opolskiego.

7. Dla rodziców uczniów pierwszych klas o nowej szkole ukraińskiej (2018). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/NEW-SCHOOL.pdf>, 12.10.2018.
8. https://opub.dsw.edu.pl/bitstream/11479/176/1/Polska_szkola_i_polski_nauczyciel_w_procesie_zmiany.pdf, 14.09.2018.
9. <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/3649/Czeslaw%20Plewka%20Szkoła%20jako%20agora%20dla%20mlodego%20pokolenia%20wspolczesnej%20cywilizacji.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 15.09.2018.
10. Jankowski, K., Sitarska, B., Tkaczuk, C. (red.) (2002). *Jakość kształcenia w szkole wyższej – priorytetem współczesności*. Materiały z konferencji naukowej. Siedlce.
11. Kamiński, A. (1966). *Aktywizacja i uspołecznianie uczniów w szkole podstawowej*. Warszawa.
12. Kunikowski, J. (2007). O zawodzie i osobowości nauczyciela. W J. Kunikowski, F. Szlosek (red), *Ewolucja kwalifikacji nauczycieli w kontekście przemian cywilizacyjnych*. Warszawa-Siedlce-Radom.
13. Nikitorowicz, J. (2001). Spotkanie i dialog kultur – wymiar edukacji międzykulturowej. W T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, T. Pilch, S. Tomiuk (red.), *Kultury tradycyjne a kultura globalna*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
14. Nowa szkoła ukraińska. Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy, <https://mon.gov.ua/en/tag/nova-ukrainska-shkola>, 12.10. 2018.
15. Raport Polska 2050 (2011). Warszawa: PAN Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus+”.
16. Schulz, R. (1996). *Studia z innowatyki pedagogicznej*. Toruń: UMK.
17. Szewczuk, W. (1998). *Encyklopedia Pedagogiki*. Warszawa: Fundacja Innowacja.
18. Śliwerski, B. (2006). *Pedagogika. Tom I. Podstawy nauk o wychowaniu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne.
19. Śliwerski, B. (2015). *Edukacja (w) polityce Polityka w edukacji. Inspiracja do badań polityki oświatowej*. Kraków: Impuls.
20. Абульханова-Славская, К.А. (1980). *Деятельность и психология личности*. Наука.